

WONDERBOOM

LIEN BOTHA

Uit het Afrikaans vertaald door Robert Dorsman

zirimiri press

Voor Raymond

Kaart van de reis van Magriet Vos, getekend door Liezel Bohdanowicz

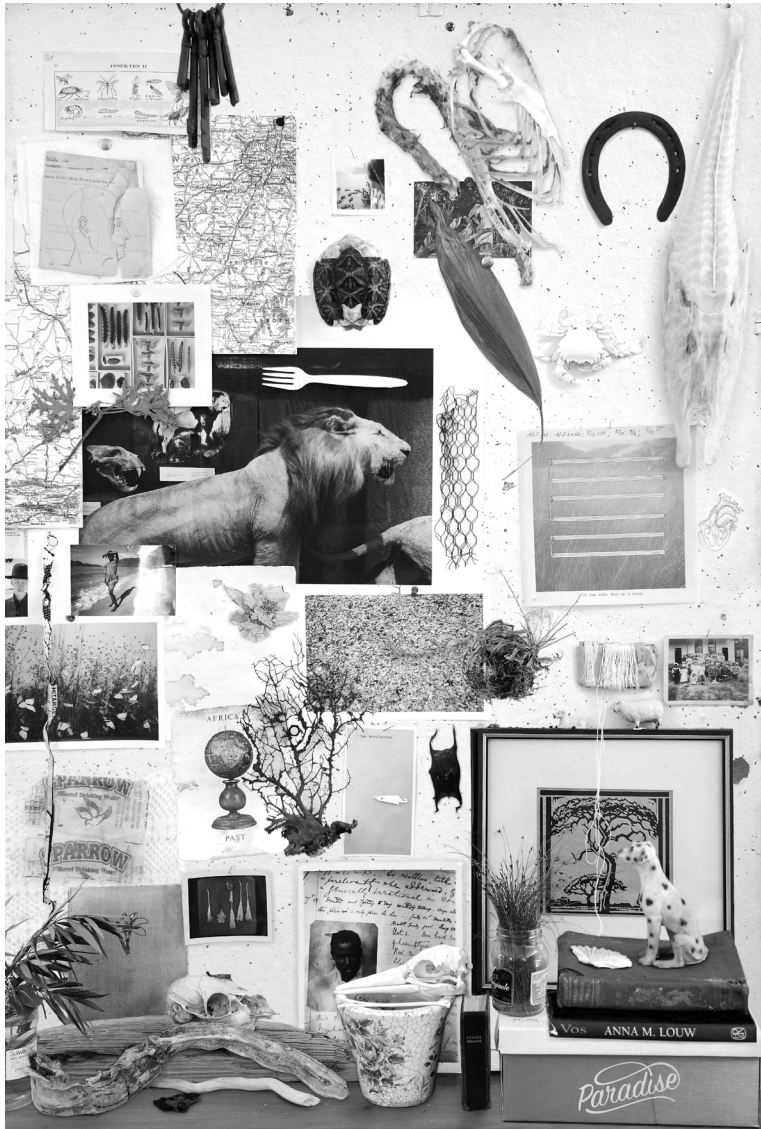
Roodvleugelspreeuwen in de herfst, Bettysbaai

Zwak van stem, uit
de diepte geschonden:
geen woord, geen ding,
en hun beider enige naam,

valbekwaam in je,
vliegbekwaam in je,

gewonde winst
van een wereld.

Paul Celan

BOMEN ONTBREKEN

Vandaag eet ze een spreekw. Het is maar een gore boel – het zwarte vogeltje waar maar weinig vlees, een tikje bitter en taai, van overblijft nadat het boven een vuurtje is geroosterd. De eiwitten zullen haar goeddoen, denkt ze, terwijl ze zich probeert te herinneren wanneer ze voor het laatst zoiets heeft gegeten. Magriet Vos moet er vanbinnen bijna om lachen hoe erbarmelijk haar situatie is, ze zou kunnen lachen als er aan de horizon ook maar iets was wat de geringste reden tot optimisme bood. Maar er is niets. Ze leeft min of meer in het niets, in de tijd van de grote honger.

Je zou nauwelijks geloven dat de meeste mensen die hier ooit hebben gewoond nu allemaal of weg zijn, of dood. Al die jaren van verslaafdheid aan de stilte keren nu als een boemering bij haar terug. Dat zij hier heeft rondgelopen en alles wat ademde en bewoog verwenste, omdat ze naar eigen zeggen zo gesteld was op de stilte. Nu heeft ze alle stilte van de wereld. Er blaft geen hond, geen kat vangt nog vogels en niemand laat nog de buitenlampen branden die de heilige nachtvinders de dood in lokken.

Twee of drie keer per maand loopt er iemand over de onverharde weg en als de noordwestenwind opsteekt, hoor je in de verte soms een automotor.

Zo'n tien kilometer van haar vervallen huis bevindt zich de Harold Porter Botanische Tuin, een broertje van Kirstenbosch en een prachtstuk van weleer, met een grootse verscheidenheid aan *fynbos*-soorten.* Ze herinnert zich de uitstapjes over kronkelende paadjes, langs de enorme waaieraloë en onder de bomen van het *Boekenhout*-bos door, en dat ze gingen zwemmen in de plas bij Luiperdskloof, waarvan het water door de mineralen zo donker kleurde dat hij de Coca-Cola-fabriek werd genoemd. De bloeiende disa-orchideeën hingen er in de zomermaanden rood tegen de bergkloofwanden, blozende wangen overal aan de steile rotsen, als je het eenmaal had gezien, vergat je het rood nooit meer.

Wims mond op de koelte tussen haar benen, na het zwemmen. Was dat een van haar meest gewijde herinneringen? Was die sterker dan voedsel?

Moest ze de portie meten, dan was de hoeveelheid spreek ongeveer gelijk aan een dessertlepel. Maar in godsnaam niet stilstaan bij het woord 'dessert', want dan sloegen haar gedachten om naar een tijdperk van overvloed. Kersttafels gedekt met kalkoen en brandewijnpudding. Ze zag het helder voor zich: familie en vrienden die lachten en luchtig commentaar leverden op wat oproer hier en daar, en het blinde geloof dat dit land nooit ten prooi zou vallen aan een revolutie. Ze hadden nauwelijks een idee in welke vorm een revolutie zich zou kunnen manifesteren.

Waar was die precies begonnen? vroeg ze zich af. Had iemand als onderdeel van een samenzwering een nauwkeurig uitgekiend plan in gang gezet dat de mensheid in de huidige

* Fynbos: algemene term voor soorten smal gebladerde, struikachtige planten; groeit in het regenseizoen; deel van de Kaapse flora. (noot van de vertaler)

ellende had gedompeld? Ze herinnerde het zich als de dag van gisteren: de eerste beelden van een onrust die wereldwijd begon post te vatten en zich allengs verplaatste naar het Afrikaanse continent. Als iets wat zich kruipend of slepend voortbewoog; een wild wormachtig beest dat stelselmatig alles opslokte wat op zijn weg kwam.

De duizenden dode koeien van Nongqawuse* waren na meer dan een eeuw ondergronds in beweging gekomen.

De eerste tekenen van honger zijn het gevoel in je keel, gepaard met een toegenomen speekselafscheiding en een intense smaaksensatie in je mond. Je denkt je de voortreffelijkste spijsen in waarvan je de smaak niet kent, je maag begint te krimpen en met het krimpen van de maag worden in de hersenen enzymen afgescheiden, die ervoor zorgen dat je ontspoot en tot min of meer alles in staat bent wanneer dat knagen in je ingewanden begint. Katabolisme: een woord dat haar doet denken aan boetedoening; iemand die fluistert in een biechtstoel; zachte stemmen bij gebedskaarsen en wierook.

Ze hoort iets en kijkt om. Het is Sidney Malinga, die zich als een *grysbokkie** door de duinbegroeiing beweegt. Het magere lijf van de Xhosa* verdrinkt in een van Wims oude T-shirts waarop in stippellijnen Kuifje en zijn foxterriër Bobbie staan afgebeeld. Zijn versleten spijkerbroek mist weer een paar centimeter sedert Magriet hem voor het laatst heeft

* Nongqawuse: (ca. 1840-ca. 1900) Xhosa-profetes, voorspelde in 1856 op vijftienjarige leeftijd dat de blanke indringers verdreven zouden worden als de Xhosa hun runderen zouden slachten en hun gewassen zouden vernietigen, hetgeen geschiedde, waarna er hongersnood uitbrak. (nvdv)

* Grysbokkie: kleine grijsbruine antilope (*Raphicerus melanotis*). (nvdv)

* Xhosa: Zuid-Afrikaanse bevolkingsgroep. (nvdv)

gezien, en zijn schoenen vragen om brood. In zijn rechterhand steekt hij een handvol *bietou*-bessen* naar haar uit.

‘Sydney, laat me niet zo schrikken, allemachtig, ik krijg zowat een beroerte.’

Hij lacht verlegen zoals altijd, brengt zijn hand even naar zijn mummelmond. Onwillekeurig gaat ze met haar tong over de losse kiezen in haar eigen mond. De enige tandartsen met bestaansrecht zijn zij die Albino X van gouden vullingen voorzien. Waar die mondspecialisten het goud vandaan halen, daar kun je alleen naar gissen.

In Magriets omgeving zijn er zo’n dertig anderen die hun bestaan hier proberen voort te zetten. Waar mogelijk helpen ze elkaar, maar omdat de voedselbronnen schaars zijn, komt het uiteindelijk neer op een strijd om het bestaan. Ze voelt zich betrekkelijk veilig hier in dit kleine dorpje aan de Zuid-Atlantische kust, maar beseft dat ze binnenkort zal moeten uitwijken naar haar familie in het noorden. Nog een laatste concert voor Albino X en dan zal ze op weg moeten gaan. Dat, of ze wordt net als de anderen als een dier opgezet.

Magriet neemt de bessen aan en legt ze voorzichtig op de grond. Met haar vingers begint ze aan een hoopje.

‘Seafarm?’

Sidney knikt, maakt het zich gemakkelijk naast het vuurtje en staart peinzend naar het laatste kooltje.

‘Waar heb je het hout vandaan, Magriet?’ Hij wrijft over een blauwe houtsplinter die naast de as ligt.

‘Het zijn overgebleven planken van het bootje van de MacPhersons. Ze hebben die boot waarachtig helemaal klaar-

* Bietou: wilde struik met gele bloemen en doorgaans eetbare vruchten. (nvdv)

gekregen en zijn vorige week vertrokken, terug naar Schotland, over die helse zee met zijn stormen en piraten. Ik betwijfel of ze ooit nog land zullen zien, maar ja, het is misschien beter om het te proberen dan om hier verder te verrekken.'

'Je moet niet weggaan, Magriet, het zal stil worden zonder jou.'

Ze geeft Sydney geen antwoord, geen ziel op haar dorp weet dat ze over niet al te lange tijd haar handvol bezittingen in een vioolkist zal stoppen en op weg zal gaan. Het is veiliger zo, je weet nooit wie precies de verkeerde dingen fluistert, en dan wordt ze opgepakt en verdwijnt ze nog in het diorama van Albino X. Als hij erachter komt dat ze niet meer in staat is te musiceren, is ze er geweest.

'Ach, Sydney, waar moet ik nou helemaal naartoe?'

'Je familie zit toch in het noorden.'

'Ja,' zucht ze. 'Wil jij de pootjes nog?'

Er glinstert iets in zijn ogen en hij graait de twee pootjes naar zich toe. Het lijken net takjes, drie teentjes voor en eentje achter. Ze hoort de klauwtjes tegen zijn wangen kraken.

Het skelet van een zeemeeuw staat model voor de primaire eenvormigheid van de beenderstructuur van alle vogels. Een vogel heeft een ruime voedselvoorraad nodig om te voldoen aan zijn hoge energiespiegel, die nodig is om te kunnen vliegen. De behoefte aan onmiddellijke energie is zo groot dat de hartslag van een vogel kan oplopen tot honderden slagen per minuut.

Sinds hij in de Franse hoofdstad een tentoonstelling van gebalsemde lijken heeft gezien, is de heerser van het land gefascineerd door de schoonheid van de taxidermie. Hij kon

het idee maar niet van zich afzetten en het duurde niet lang of het uitte zich in de stelselmatige ontwikkeling van een tableau van hemzelf.

Tegen de achtergrond van de vroegere glorie van Vergelegen verrees een ratjetoe van nieuwe absurditeiten in de oude vertrekken van het H-vormige gebouw. Een opgezet wezen van weleer – Yolandi – staat gekromd als een kleine, witte rat naast Kurt* en consorten. Als verdwaald staan ze daar muf in de voorkamer, waarvan de Birmaanse teakhouten luiken zijn weggebroken om het vertrek te transformeren tot een glazen kweekkas. De tuin is dichterbij getrokken en grote, diepgele bloemen van uitheemse soorten als goudtrompet groeien welig door het schimmelvlees van het diorama, cimbalen in de handen van levenloze muzikanten.

Evenals de beruchte operazangeres Florence Foster Jenkins gelooft Albino X te zijn gezegend met een goddelijke stem en daarom moet iedereen het ontgelden. Hij zal voor je zingen, totdat je van je stokje gaat en in gedachten bidt of het alsjeblijft snel voorbij mag gaan. Dit is een nieuwe vorm van marteling – vooral als je honger hebt. Met die klanken uit de mond van Albino X, gepaard met een lege maag, waan je je vlak voor de poorten van de hel. Het enige wat Magriet dan kan doen, is zichzelf de vrije teugel geven om het te overleven. Gelukkig valt de eer haar maar vier maal per jaar te beurt, min of meer bij de wisseling van het seizoen. De muzikanten die Albino X begeleiden, komen van heinde en verre.

Uit de bloedeloze evolutie van het digitale DNA heeft deze

* Kurt (Darren): populaire Afrikaanse schlagerzanger van het nummer 'Kaptein (span die seile)'. (Met de Yolandi in dezelfde zin wordt Yolandi Visser van de populaire hip-hopgroep Die Antwoord bedoeld.) (nvdv)

bleke man, de man met te weinig pigment in zijn huid, als een zilvervis op het juiste moment de juiste golf doorklieft. Lang en lenig, met ijsblauwe ogen en precies het juiste overwicht van een hoge piet heeft Albino X zich over de rug van Amerikaanse deskundigen feilloos een plek verworven in het actuele debat, met een zintuiglijk vermogen om anderen snel en vakkundig te doorzien.

Je zou denken dat hij gedachten kon lezen.

Hij heeft een goed oog voor voorkeuren en trends met zijn bleke, wasachtige figuur dat er altijd van top tot teen verzorgd uitziet: geen haar die verkeerd zit. Zowel zijn uiterlijk als zijn enige vorm van interactie met de buitenwereld is tot in de finesses ontwikkeld, dankzij een consultancybureau dat in de wereld van de handelsmerken zijn sporen heeft verdiend. Zijn rechterhand, de androgyne Griek Maniatis, gaat al even onberispelijk gekleed, met zijn zwarte haardos zorgvuldig naar achteren gekamd en twee haarlokken voor zijn oren, waardoor hij doet denken aan een verdwaald prinsesje met een transgenderprobleem.

Het profiel van de man zonder leeftijd (die wegens zijn gebrek aan pigment moeilijk vast te stellen valt) staat in de schijnwerpers, in een wereld die wordt geobsedeerd door de stijlfiguur. De obligate foto's waarop hij is afgebeeld, uitkijkend over het landschap of peinzend, met afgewend hoofd steunend op de gestrekte vingers van een hand, zijn elke keer weer raak. Nooit staat er samen met hem op die foto's een levend wezen en over zijn privéleven doen de nodige geruchten de ronde.

In betrekkelijk korte tijd heeft Albino X zijn terrein geraffineerd weten uit te breiden, waardoor het machtscentrum

in de West-Kaap binnen drie jaar in duigen lag en hij zijn opmars verder noordwaarts kon voortzetten.

Het pretentieloze platteland was geen uitdaging voor hem. De stad was zijn forum; de samenklontering van mensen op grote schaal – dat deed het bloed in zijn aderen kloppen. Op zijn tocht naar het dictatorschap werkte een groot aantal factoren in zijn voordeel. Hij trok de aandacht dankzij de onzichtbaren van Marikana* en daarna door een reeks stakingen in verscheidene sectoren van het land. Het aantal agrariërs was tegen die tijd zorgvuldig uitgedund.

De zich voortslepende wereldwijde economische crisis maakte de mensen begerig naar vernieuwing en ze grepen de laatste strohalm vast, want voor het gewone volk voldeden de platgetreden paden niet meer.

Brother&Co leidde de geniale meesterhand van Albino X op het gebied van moderne technologie en de invoering ervan werd het antwoord op de armoede. Alles een illusie, gebarentaal van een zwendelaar wiens ‘softwareprogramma’s’ hem al snel tot een van de rijkste mensen van het continent hadden gemaakt. Als in Eminems ‘Rap God’.

De glans van vroegere mijnmagnaten was gedoofd, de slokdarmen van de Oppenheimers en Barnato’s* lagen onder de grond, voedsel voor de wormen, en hun nazaten hadden het land al verlaten. Albino X kocht Vergelegen voor een prikje op een veiling en richtte in het Kimberley Hotel op

* Marikana: plaats ten noordwesten van Johannesburg waar op 16 augustus 2012 bij een treffen tussen politie en stakende mijnwerkers onder de laatsten een groot aantal doden (34) en gewonden viel. (nvdv)

* De Beers, Oppenheimer, Barnato: namen die onlosmakelijk verbonden zijn met de grote Zuid-Afrikaanse goud- en diamantbedrijven, opgericht in de jaren tachtig van de negentiende eeuw. (nvdv)

de hoek van de Buitenkant- en de Roelandstraat zijn sociale hoofdkwartier in. Je moet het hard spelen en net doen alsof je hard werkt – zijn gemompelde leuze. Al wie geld kon lospeuteren en kon kontkruipen was veilig. Niet veel anders dan bij soortgelijke episoden uit de geschiedenis. Alleen greep deze dieper in bij de ploeterende burgers buiten de bescherming van de stadsmuren.

Tegen de tijd dat het aantal Facebookgebruikers in Zuid-Afrika de twintig miljoen overschreed, sloeg Albino X zijn slag om de virtuele wereld te verruilen voor tastbaar comfort ... en kijk!

Zelfs Brother&Co was niet opgewassen tegen de onverzagbare machtshonger van Albino X.

Sydney was intussen vertrokken, volgde het spoor terug door het bos, waarvan de kleine gekartelde blaadjes ditmaal niet één keer bewogen. Zou hij hebben gemerkt dat haar vaagheid steeds erger werd? Was haar gedrag voor hem misschien iets woordeeloos geworden, een herinnering aan de kanten doekjes over de melkkannen van mevrouw Wilson, niet ver van Kentani in de Oost-Kaap, waar hij was opgegroeid?

Haar vergeetachtigheid komt sluipend naderbij, ze komt haar halen en vormt eenzelfde soort bedreiging als Albino X voor haar is. Geheugenverlies zit in haar familie van moederskant en dient zich nu bij haar aan. Soms kan ze de noten op de bladmuziek niet rijmen met de manier waarop ze moeten worden gespeeld. Ze vergeet hoe de klank moet worden gevormd, welke reeksen hypersnelle noten de teerheid en de ruime buigingen in de tijd moeten volgen. Ze moet vluchten voordat de vergeetachtigheid haar voorgoed heeft ingehaald.

Het laatste concert is in maart, daarna zou ze moeten vertrekken. Afscheid nemen van wat hier over is, het halfvergane landschap en de dito herinneringen, en teruggaan naar waar ze vandaan komt, naar haar laatste verwanten aan de voet van de Magaliesberg.

Wanneer was ze voor het eerst gaan stelen? Als kind al, toen ze in december bij de burens de kerstkaarten uit de brievenbus haalde? Later bloemen, het hout van de inwoners van Bettysbaai, en ten slotte was ze met Sydney gaan inbreken bij vakantiehuizen. Zo hadden ze het een tijd kunnen uithouden.

Ze dacht aan lang geleden, aan de *plaas*, de boerderij buiten Vaalharts waar haar overgrootouders hadden geboerd. Het was een tijd van overvloed. Overvloed voor de een en gebrek voor de ander. Er was eten dat zo kraakte, hoe heette het ook weer? Kaantjes. Ze schrikt als ze beseft dat het water haar uit de mond loopt.

Een familie wezels die in de tuin een nest had – er waren er op een bepaald moment zeven – moest ze een voor een doden om aan eten te komen. Het was een gevecht – niet om ze te vangen, want ze kenden en vertrouwden haar, maar om ze af te maken. Het was pijnlijk om het mes te pakken en het diep in de aorta te zetten, de kraallogjes die haar in totaal ongelooft aankeken, dan de geur die ze afscheidden als gevolg van de schrik. Ze benutte alle organen van de diertjes en hield zichzelf voor dat ze ze jarenlang gevoederd en vertroeteld had en dat het nu tijd was dat ze iets terugdeden.

De concertjurk die Tina voor haar gemaakt had, was haast zo dun geworden als papier. Ze had uit blik vierkante stukken gesneden en die aan elkaar vastgemaakt om het boven-

stuk beter draagbaar te maken. Het zag er heel behoorlijk uit: een bovenstuk met verschillende stukjes roestblik, omber en metaalblauw van kleur, als een met draad verbonden reddingsvest. Het lange lijfje was van kasjmier, dat er na tien jaar dof en ijl uitzag, maar de vlinders die in de stof waren verwerkt, gaven het iets werelds. Het vlinderpatroon kwam terug in de mouwen, die tot haar polsen reikten.

Wanneer ze voor Albino X speelt, zorgt ze ervoor tegen de omberkleurige muur in de muzieksalon te staan, waardoor het lijkt alsof zij en de muur in elkaar opgaan, alsof zij die muur wordt. Dat schept de juiste illusie en Albino X is dol op illusies.

Je zou Vergelegen niet herkennen; het was een collage van tegenstrijdigheden, lukraak geënt op overblijfselen uit de vortijd – een modern ratjetoe gemaakt van glas naast vrijblijvende structuren, sommige van plaatmetaal, andere van gras en bamboe. De lichtere constructies waaiden bij straffe wind soms weg. Het is niet gek om een hut van gras door de lucht te zien vliegen, en de wind kon hem ettelijke kilometers meevoeren, waarna de stukken uiteenvielen en door de wind werden weggespuwd, overblijfselen als as – een uiteengewaaid leven.

Ondanks het feit dat de tuin flink geplunderd was, stonden er nog wel een paar bomen en sierstruiken, meestal uitheemse soorten zoals japonica, en in augustus bloeiden er in de bloembedden kleurige tulpen, de laatste stuiptrekking van de Hollanders. Twee van de vijf monumentale kamferbomen die tussen 1700 en 1706 door Van der Stel* waren geplant, waren al ten prooi gevallen aan houtkap.

* Stel, Simon van der: (1639-1712) was de eerste gouverneur van Kaap de Goede Hoop. Hij is een van de grondleggers van de wijnbouw in Zuid-Afrika (hij stichtte Groot Constantia). (nvdv)

Naar Albino X' mening was glastuinbouw hét antwoord voor de tuin van de toekomst – het beheerste paradijs waar tuinbouwkunde versmolt met binnenhuisarchitectuur, waardoor je zonder het ongerief van seizoenswisselingen met een vergrootglas binnen handbereik je blik kon richten op je koninkrijk; niet veel anders dan de beleving in een winkelcentrum, waar niemand zich bewust is van de storm die buiten woedt.

Een van hun vrienden, Albert, had een tijdje op het landgoed geassisteerd met zijn groene recyclingproject. Hij reisde het hele land af en hielp mensen om van hun vuilnis te leven door er groente op te verbouwen. Sommigen vonden het maar een raar idee, maar na verloop van tijd hadden de meesten hoe dan ook maar weinig keus.

Magriet beseftte dat Sydney niet meer bij het vuur zat.

Heb ik het me verbeeld? vroeg ze zich af. Was hij hier niet net nog geweest?

Ze keek naar de bessen, die als de piramide van een mie-renkolonie op een hoopje lagen.

This publication has been made possible with the financial support of the PEN Afrikaans Translation Fund

Oorspronkelijke titel: *Wonderboom*

Auteur: Lien Botha

Oorspronkelijke uitgever: Queillerie, een imprint van NB Publishers, Kaapstad, Zuid-Afrika, 2015

Copyright © Lien Botha, 2015

Copyright © Vertaling uit het Afrikaans: Robert Dorsman, 2019

Copyright © Deze uitgave: Zirimiri Press, 2019

Vormgeving omslag en binnenwerk:

Henrike Olasolo en Cristina Richarte

Gedrukt en gebonden in Nederland

ISBN 978 94 90042 15 8

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgeverij en de auteurs.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the publisher and the authors.

www.zirimiripress.com